

BIÊN BẢN PHỎNG VẤN SÂU
NGƯỜI CAO TUỔI, XÓM 5, XÃ YÊN HỒ – ĐỨC THỌ - HÀ TĨNH

- H: Giới thiệu về mục tiêu nghiên cứu và nội dung trao đổi về thực trạng và cách ứng phó của địa phương với các hiện tượng thủy tai như là lũ lụt, hạn hán, xâm nhập mặn. Cháu rất mong được bác chia sẻ các thông tin liên quan đến lịch sử hình thành xóm làng ở đây, những kinh nghiệm của gia đình trong cái phòng chống các hiện tượng thiên tai, và những kinh nghiệm trong dự báo các hiện tượng lũ lụt, hạn hán, xâm nhập mặn. Trước tiên mời bác giới thiệu qua một chút thông tin cá nhân như tên, tuổi, nghề nghiệp?
- Đ: Bác là Võ Thị Tự, sinh năm 1952. Bác đang làm ruộng.
- H: Nhà mình có mấy người hiện đang sinh sống tất cả?
- Đ: Đi ra hết rồi con ạ. Chúng nó đi ra làm ăn cả rồi.
- H: Thế bây giờ ở nhà còn ai?
- Đ: Hai ông bà đang làm hơn 5 sào, 6 sào ruộng.
- H: Nhà mình hai bác có mấy người con?
- Đ: Có 5 anh chị, 4 anh thì đang đi làm cả rồi, còn 1 cháu gái thì đi lấy chồng.
- H: Thế các anh chị đi làm ở trong tỉnh hay ở các tỉnh khác?
- Đ: Đi làm ở tỉnh ngoài hết rồi, tất tần tật, đi vào miền nam làm ăn cả. Các ông bà ở nhà thì lại nuôi hai đứa cháu dại. Bố mẹ cũng đang ở miền Nam. Hai đứa cháu đấy nó đang học mẫu giáo đó.
- H: Thế các anh chị đi làm ở những tỉnh nào ạ?
- Đ: Ở Đăk Lăk đấy. Một con gái mà gã lấy chồng rồi đấy thì đang làm thuê ở Thái Lan, rồi chồng nó cũng đi làm thuê cả rồi. Còn các anh thì đều làm ở Đăk Lăk, Gia Lai.
- H: Các anh làm ở Đăk Lăk thì làm công việc gì là chủ yếu?
- Đ: Có anh thì làm nhà nước, có anh thì làm công nhân, cũng đi làm cà phê cả, cũng đi làm chi mô.
- H: Thế các anh chị đi làm như thế thì hàng tháng có gửi tiền về cho hai bác ở nhà không?
- Đ: Không có. Đến Tết thì được có anh triệu bạc chứ còn thường thường thì không có chi mô, lo nuôi gia đình với nuôi con thôi. Ông bà cũng vẫn làm ăn được mà.
- H: Hai bác giờ là cấy 6 sào ruộng thì trồng gì?
- Đ: Lúa, toàn bộ là lúa, cả 2 vụ luôn.
- H: Nhà mình có bao nhiêu diện tích đất trồng màu?
- Đ: Có 5 khẩu đất màu. 5 khẩu là nửa sào đất màu, bằng 250 mét vuông để trồng lạc.
- H: Nhà mình trồng lạc để bán hay để ăn? Thu hoạch có được nhiều không?
- Đ: Lạc trồng để ăn thôi. Lạc thì từng đó cũng được khoảng dăm sáu yến lạc. Được mùa thì được khoảng 6 yến lạc. Từng nhiều đó.
- H: Giá lạc theo thị trường thì được bao nhiêu?
- Đ: Giá lạc giờ là 20 nghìn một yến. Nếu mà bán ra thì được triệu bạc, trong đó mà trừ chi phí, trừ phân lân, vôi, đạm rồi giống thì chỉ được khoảng 700 nghìn thôi.
- H: Còn 6 sào lúa 2 vụ thì 1 năm thu hoạch được bao nhiêu?
- Đ: Khoảng được 2 tấn, nhưng như năm nay thì không được. Mùa tháng 5 thì một sào là được khoảng 2 tạ rưỡi, còn mùa tháng 10 thì không biết bao nhiêu vì như năm nay là chuột ăn hết rồi đó. Lúa thì tốt nhưng mà chuột ăn hết rồi đó. Còn nếu mà được thì cũng được sào khoảng tạ rưỡi đó. Một năm thì cứ cho được khoảng hơn 2 tấn mà trừ chi phí đi, đó là đang để chưa trừ lân, đạm.
- H: Nếu trừ chi phí thì một năm thu nhập từ thóc lúa của nhà mình được bao nhiêu?
- Đ: nếu trừ chi phí đi, vật tư rồi cày bừa... nếu mà trừ chi phí đi thì hết rồi, không ăn thua. 2 tấn thì cũng hết 1 tấn rồi. Giá thóc thì được 70-80, nhưng như bữa ni mà tính thì được hơn được khoảng 8 chục nghìn, chứ mọi năm chỉ được 70 chứ mấy.
- H: Bác là sinh ra và lớn lên ở đây luôn?

- Đ: Ở đây.
- H: Bác có thể cho cháu biết lịch sử hình thành của xóm mình đang ở đây là xóm 5. Từ trước đến nay bác có nghe ông cha kể lại thì bác có thể chia sẻ cho cháu?
- Đ: Thì trước đây thì là từng đội sản xuất, từng hợp tác xã nhỏ ví dụ như một xóm đây thành một hợp tác xã này mà giờ thành một thôn này.
- H: Cái làng này được hình thành từ khi nào, tức là có người dân đầu tiên đến sinh sống đấy?
- Đ: Hình thành từ năm nào thì thời cha ông chứ bác nó biết. Chỉ biết là làng đây là lâu rồi, không phải là làng mới mô [đâu] con này. Đây là đời cha ông, cụ can là đã ở mô rồi, chứ không phải là làng mới.
- H: Thế hoạt động sản xuất của làng mình từ khi bà sinh ra đến giờ hoặc trước đó có nghe ông cha kể lại là trước đây trồng những loại cây trồng gì?
- Đ: Thời trước thì đương làm ăn riêng lẻ thì họ cũng cứ trồng lúa chứ đâu có chi. Thì cứ trồng lúa thôi chứ như bác giờ cũng chỉ có trồng lúa thôi chứ biết làm chi mô. Chỉ có trồng lúa, rồi khoai lang, chứ chi mô.
- H: Như thế là từ trước đến giờ ở đây không có loại cây trồng gì khác ạ?
- Đ: Không có loại cây trồng gì khác, trước đến giờ đồng chỉ trồng lúa thôi, lúa là chính.
- H: Trước đây khi bác còn nhỏ thì bác thấy đồng ruộng đây đã có hệ thống kênh mương gì để dẫn nước tưới cho đồng ruộng chưa?
- Đ: Trước khi bác đương nhỏ thì chưa có chứ còn sau này khi thành lập hợp tác xã thì kênh mương có rồi chứ, kênh mương bằng đất thì cũng có cả, thì cũng cái tạo, bờ vùng, bờ thửa thì cũng từ lâu rồi. Từ năm sáu mấy, bảy mấy là đã có rồi. Cứ đào bờ vùng, bờ thửa, rồi kênh mương là từ khi đương còn hợp tác xã nhỏ là đã có rồi. Như ở cái xã này là có 2 hợp tác xã này.
- H: Ở đây hệ thống kênh mương đã có từ những năm sáu mấy, bảy mấy rồi?
- Đ: Hệ thống kênh mương thì đến năm tám mấy mới có, chứ còn năm sáu mấy, bảy mấy thì cũng có nhưng ít, trước đây thì còn chưa có mô.
- H: Lúc mà chưa có hệ thống kênh mương để dẫn nước thì đồng ruộng lấy nước như thế nào, canh tác ra làm sao?
- Đ: Trước đây chưa có thì đương dẫn nước từ trên Linh Cảm về, kênh mương dẫn từ trên Linh Cảm về. Kênh dẫn nước từ trên Linh Cảm về chứ còn hệ thống kênh mương thì chưa có. Máy bơm nước thì mới năm tám mấy đây mới có thôi, chứ trước đó là nước trên Linh Cảm, dẫn nước trên Linh Cảm về đấy.
- H: Thế trước đây các cụ lấy nước ở đâu để trồng lúa?
- Đ: Tát. Tát nước từ ven sông lên, những cái nơi ven sông thì là cứ đi tát. Như bác đương nhỏ mà biết đi tát nước là cũng đi tát nước để mà trồng lúa chứ, thẳng sông với lại thẳng hói có nước thì mình đi tát nước vô chứ ở đây nước mô có.
- H: ở đây có mấy cái hói dẫn nước từ sông vào?
- Đ: Có mấy cái hói đó, một cái hói mà nước vô đây thì hẳn lấp đi rồi nhưng mà có một cái ở dưới đàng sông ấy. Có sông.
- H: Những ruộng ở xa sông thì làm sao mà lấy nước để canh tác được?
- Đ: Trước đó thì cứ nhờ trời thôi. Trước đây là người ta vãi. Khi đó người ta nói là đang mùa lúa vãi. Vãi trên cái đất mà đất sông đây, cái đất mà không có nước đó, đất khô, đất trắng, vãi lúa rồi sau nhờ trời mưa thì nảy lên thôi, đó là cái mùa tháng 10 này, còn tháng 5 thì có nước rồi. Nhưng khi hợp tác xã thì có nước rồi, có nước trên Linh Cảm về đây này. Chứ trước đó thì làm ăn đang cá thể mà. Trước năm 5 mấy thì đang làm ăn cá thể thì mần [làm] chi mà có kênh mương.
- H: Lúc vãi lúa là phải chờ nước trời?
- Đ: Ừ, chờ nước trời bởi khi nó là đang làm ăn cá thể thì người ta phải chờ nước trời. Về sau này có hợp tác xã hình thành thì mới có nước trên Linh Cảm về này, rồi nước trên Linh Nhật về thì mới có, mới từ năm tám mấy trở về đây thì mới có trạm bơm đây này. Bảy

- mấy vô đây thì mới có trạm bơm này con này, chứ trước đây chưa có này, đang còn dẫn nước trên Linh Cảm về đây.
- H: Thế lúa mà chờ nước trời thì đó là giống...
- Đ: Cái lúa đó không ăn thua đâu, lúa đó trước đây không năng suất đâu. Nghe các bà kể lại một sào khi đó chỉ được 7-8 yến lúa, tạ lúa chứ mấy. Đó là cái cây lúa trước cái cây cao rồi là cây xừa xừa, không ăn thua. Thế rồi sau mần cái lúa mới đây thì mới có năng suất chứ. Sau này mới có cây lúa đông xuân đây mới có năng suất chứ, trước đây làm cái lúa cao cây không có lúa, vớ lại mần chi được như bây giờ có lân đạm đâu.
- H: Trước đây khi bác còn nhỏ thì ở đây đã có những hoạt động chăn nuôi gì?
- Đ: Chăn nuôi thì cũng riêng lẻ thôi. Cũng con heo, rồi cũng con trâu, con bò, từ khi mô đến giờ, từ cha mẹ, ông bà đến giờ vẫn rứa.
- H: Theo quan sát của bác địa phương mình đây có thường bị ảnh hưởng của bão lũ và xâm nhập mặn không?
- Đ: Có, bão lũ năm mô nào cũng có, năm mô cũng bị lụt. Lụt ngâm lâu. Trước đây thì mùa tháng 5 không bị chi hết chứ mùa tháng 10 thì năm mô cũng bị lụt, lụt ngâm đấy. Bão thì thỉnh thoảng, ít, năm thì có, năm thì không. Lũ thì năm mô cũng có.
- H: Thế là mùa tháng 10 năm nào cũng bị lũ ả?
- Đ: Ừ, nhưng mà nếu mà mình cấy được sớm, thu hoạch mà xong rồi ấy thì là mặc lũ. Thu hoạch mà được trước tháng 7 ấy thì không, mặc lũ thôi, chứ nhiều năm mà làm muộn thì lại bị ngâm lũ.
- H: Lũ ở đây khá thường xuyên?
- Đ: Năm nào cũng bị, năm nao cũng lũ cả. Từ xưa cũng thế mà giờ cũng thế. Vì đồng đất đây là đồng đất trũng mà nên là năm mô cũng bị hết. Lụt chứ không phải lũ, lụt là ngâm lâu, ngâm có khi phải đến 15 ngày. Lũ thì lũ quét, một bữa, hai bữa là hấn ra thôi.
- H: Trước đây khi mà mình trông cái giống lúa năng suất thấp đây mà có lũ thì mình có kịp thu hoạch không?
- Đ: Thu hoạch được. Hai vụ cũng thu hoạch được nhưng mà như mấy cái năm đây thì cũng thu hoạch, gọi là mình làm được kịp thời này thì cũng không mất lũ lắm đâu.
- H: Theo bác đánh giá thì so với 10 năm trước thì lụt bây giờ nhiều hơn hay ít hơn, thời gian ngập lâu hơn hay nhanh hơn?
- Đ: Cái đó tùy từng năm. Nói chung từ khi bác lớn lên đến giờ thì thấy trước đây cũng như rứa mà bây giờ cũng như rứa. Năm thì lụt to, năm thì lụt nhỏ chứ nỏ thấy năm mô giống năm mô cả. Mà một năm trước đây, trước trước nữa cũng một năm 7-8 con lụt.
- H: Một năm mà có 7-8 trận lụt cơ ả?
- Đ: Ừ, chứ giờ là ít hơn đấy. Trước đây là nhiều lụt.
- H: Trước đây là bao nhiêu năm trước, 10 hay 20 năm?
- Đ: 10 năm, 20-30 năm.
- H: Bây giờ theo bác là lụt ít hơn. Thế giờ một năm có khoảng bao nhiêu con lụt?
- Đ: Có năm 2 trận, có năm 1 trận lụt, có năm thì cũng không có. Cái lụt này về đây, về khu nhà bác đây là coi như là khu đồng trũng, từ trên thượng nguồn đấy mưa to là trên nó là hấn đổ về đây mà ở đây đóng cống lại là coi như nước ngưng lại đó. Ngưng lại đó thì coi như ngâm, phải ngâm cả tuần, ngâm cả 10 ngày, ngâm cả 15 ngày, gọi là lụt ngâm cho thối cỏ, thối đường ra này. Chứ mà trên thượng nguồn thì hấn chỉ quét qua một bữa là hấn đi thôi, ở trên đó là hấn thế chứ về đây là hấn ngâm. Chỗ nhà bác đây có cái cống Trung Lương đây là nó ngăn lại, nó cứ giữ nước ở đó, nước ngâm lâu lắm.
- H: Thế khi nước lũ về nó ngâm lâu như thế thì nó ảnh hưởng như thế nào đến sản xuất nông nghiệp của hộ nhà mình? Đến đất đai, năng suất...
- Đ: Ảnh hưởng chứ. Như trước đây mà ngâm, có năm khi mà lúa là lúa chín rồi, bữa ni là anh gặt được xong rồi này thì là được này, anh một bên mà anh chậm một bữa không gặt là mai nước lũ về là ngâm đến bữa ra là thối hết, không có chi mà thu hoạch. Vụ tháng 10

- nếu mà làm mà gặt được trước cái tháng 7 đấy, rằm tháng 7 (âm lịch) mà gặt được đấy là còn được thu. Nhưng mà mấy năm nay là cũng đỡ, mấy năm nay không biết là do chỉ đạo hay là rãng nhưng mà cũng được, ít bị ngâm lụt. Chứ trước đây là ngâm, ngâm mà lúa mọng hết đó.
- H: Mấy năm nay bác thấy là thu hoạch kịp thời, tránh được lũ. Vậy ai chỉ đạo ạ? Và chỉ đạo như thế nào?
- Đ: nói chung là trên cũng chỉ đạo, từ trên huyện, trên tỉnh chỉ đạo xuống chứ, có cái lịch thời vụ của họ chứ. Lịch thời vụ là bắc lúc nào, cấy lúc nào này. Cũng có, nói chung là làm ăn kịp thời vụ là đỡ mất được thiên tai này, đỡ ngập lụt hơn này.
- H: Tức là mình thu hoạch được trước khi lũ về?
- Đ: Thu hoạch được trước khi về.
- H: Thế cái giống lúa hiện nay nhà mình đang trồng có giống với cái giống lúa trước đây không?
- Đ: không, cái đây giờ là giống của nhà nước đưa về. Giờ giống ngắn ngày thì 100 ngày, giống dài ngày như mùa đông xuân đây thì phải trăm rưỡi, trăm sáu ngày thì mới được thu hoạch.
- H: Cái giống đó là ở trên đưa về?
- Đ: Ừ, trên đưa về. Họ có cái nơi sản xuất giống xong rồi đưa về.
- H: Thế tại sao mình không trồng cả hai vụ bằng cái giống 100 ngày để rút ngắn thời gian canh tác?
- Đ: Không. Giống đó, giống ngắn ngày là giống chạy lụt con này. Trồng vào vụ hè thu thôi. Giống ngắn ngày coi như 90 đến 100 ngày là trồng vào vụ hè thu con này, chứ không là bị ngâm lụt ngay. Giờ có cái giống đó rất tốt để chạy lụt. Chứ còn vụ đông xuân phải trồng cái giống dài ngày mới có năng suất. Giống dài ngày có năng suất cao hơn. Giống trồng vụ hè thu thì năng suất thấp hơn. Chứ mà ở đây thì nói thật là thiên tai đã đành nhưng mà còn mắc cái nạn là nạn côn trùng, sâu bệnh đấy. Cái nạn chuột phá hại mấy năm ni là ghê nhất. Như nhà bác năm ngoài làm 4 sào ruộng mà không có cái ăn. Chuột phá hoại ghê lắm.
- H: Thế gia đình mình và chính quyền không có cái biện pháp nào để diệt chuột ạ?
- Đ: Cũng có cái thuốc đấy. Có đó nhưng mà cũng không mãn lại.
- H: Năm ngoái vụ nào là mình bị mất ạ?
- Đ: Mất nhiều, nói chung là mất nhiều. Chứ mà bây giờ có trên người ta hỗ trợ thì may ra được, chứ giờ lẻ loi thì không lại được.
- H: Thế cái giống lúa mà mình sử dụng ở vụ đông xuân hay hè thu đấy thì có người hướng dẫn kỹ thuật canh tác cho mình không?
- Đ: Phải có lịch cả. Lịch thời vụ chung của toàn xã. Nói chung là có điều hành, toàn bộ cả hợp tác xã là người ta điều hành bắc [gieo] một ngày, xuống cấy một ngày.
- H: thế người ta có hướng dẫn mình cách chăm sóc như thế nào không?
- Đ: Có, hướng dẫn hết. Nói chung là có người kỹ thuật người ta hướng dẫn. Phải có kỹ thuật, phải có chỉ đạo theo lịch thời vụ hết. Nhờ vậy mà mới đỡ này.
- H: Việc ngâm lụt khoảng 10, thậm chí 15 ngày như thế thì nó có ảnh hưởng gì đến chất lượng đất canh tác của mình?
- Đ: Không. Ngâm thì ví dụ như mình mà có cây trồng mà mình chưa thu hoạch được thì mình mất thôi. Còn cái đất hấn lại càng tốt. Giờ mà ngâm được lụt thì con sâu con bọ, con chuột con chích hấn cũng chết thì cũng đỡ. Cái đất hấn cũng có phù sa hơn.
- H: Nhưng mà sau khi lụt rút đi thì cái đất ruộng của mình có thể canh tác được luôn không, hay là mình phải cải tạo lại nó trước khi mà sử dụng?
- Đ: Không, cũng không có khi mô mà ở đây lại có đất ở nơi khác nó đổ về để mà phải làm đâu, hấn chỉ độc ngâm thế xong sau hấn thổi hết cỏ hết rạ, mình làm lại để. Chứ không có đất đá trôi về để mà phải dọn.
- H: Tức là lũ lụt nó cũng không làm ảnh hưởng gì đến đất canh tác?

- Đ: Không, ảnh hưởng thì chỉ ảnh hưởng cây trồng thôi. Nếu mà mình gần thu hoạch hoặc là mình trồng ra rồi thì bị mất thôi còn đất đai thì không bị ảnh hưởng gì?
- H: Nhà mình có chăn nuôi gì không bác?
- Đ: Có, nhà bác có nuôi một con trâu, không có bò, vói có mấy con gà, vài ba chục con gà.
- H: Gà mình nuôi để ăn hay để bán?
- Đ: Nhà bác nuôi chỉ để ăn thôi chứ làm gì, nuôi thả rông đấy chứ không phải.
- H: Những lúc ngập lụt thì có khó khăn gì cho gia đình mình trong việc chăn nuôi không?
- Đ: Có chứ. Giờ mà ngập lụt mà ngâm là sau không có cỏ cho trâu bò ăn đâu, nó thối hết. Con mới thấy đấy là hấn mới lên đấy, mới có màu xanh thôi, bữa trước ngâm lụt thối hết.
- H: Khi đó mình làm thế nào để kiếm thức ăn cho trâu?
- Đ: Có mần chi, bây giờ thì mình cứ dự trữ cái rom khô đó. Rồi mùa lụt là có cái cho nó ăn đó. Rồi đến khi mô hấn nảy mầm, hấn ra lúa khác thì khi đó có cho trâu ăn, còn không thì hấn hư.
- H: Khi ngập lụt như thế thì mình phải sơ tán con trâu nhà mình đi đâu?
- Đ: Không. Ở đây thì chưa có khi mô nước lên lụt trên cái xóm này cả. Xóm lụt là ngoài đường cơ. Trong xóm những nhà thấp còn ở khu này cao thì chưa khi mô bị lụt.
- H: Tức là xóm nhà mình cao chưa bao giờ bị lụt cả?
- Đ: Chưa. Như nhà bác đây, bốn chục năm rồi mà chưa có bị lụt vô trong nhà đây này. Chứ mà những nhà rìa rìa đường mây bận này cũng bị nước vô nhà rồi. Cái xóm ni cũng có nhà lụt chứ không phải khô hết con ạ, cũng có nước vô nhà, rồi nước vô sân đó.
- H: Nhà mình là khi có lụt về thì không bị ảnh hưởng đến nhà cửa mà chỉ bị ảnh hưởng ở ngoài đồng thôi. Thế những nhà khác trong xóm mà bị ngập lụt đấy thì người ta có cách nào để người ta ứng phó?
- Đ: Ngập lụt bây giờ thì nếu giả sử trâu bò mà những nhà không lụt thì người ta đến người ta gửi. Người ta phải đi sơ tán. Giờ mà lụt thì người ta lên chạn mà ngồi. Chứ như nhà bác giờ mà nói mần chi để hạn chế bão lụt, chống cự được đi, như nhà bác thì cũng chịu. Giờ mà có lụt to thì cũng lên trên chạn ngồi mà nếu có bão mà hấn bỏ thì cũng phải chịu chứ không biết mần cái chi.
- H: Trong xóm đây bác để ý thấy với những nhà bị lụt vào nhà mà ngâm lâu khoảng 10 đến 15 ngày như thế thì
- Đ: Giờ thì ngoài đồng thì ngâm lâu thế chứ trong nhà thì cũng chưa khi mô ngâm lâu, có lẽ chỉ khoảng 1 tuần, 1 tuần vô là nhiều chứ còn cứ rút dần chứ không ngâm lâu lắm, chỉ có ngoài đồng thì hấn ngâm lâu hơn.
- H: Với những gia đình bị lụt ngập vào trong nhà thì người ta làm thế nào để có thể qua được những ngày ngập đấy?
- Đ: Người ta cũng tùy tình huống, nếu nước lụt chưa lên giường thì người ta ngồi lên giường này, nếu lên đến giường rồi thì người ta ngồi lên chạn này. Chỉ có rửa thôi hoặc là người ta phải đi sơ tán đến những cái nhà cao hơn để ở nhờ.
- H: Thế còn lương thực thực phẩm cho người và cho gia súc trong những ngày ngập lụt đấy?
- Đ: Cái đó thì họ cũng phải chuẩn bị trước chứ. Ví dụ mà nghe nói bão, trời báo bão với lụt các cái là mình phải chuẩn bị, gạo thóc là phải chuẩn bị trước đó, phải đi xay dự trữ. Còn trâu bò thì có rom này, có rom khô, chứ cũng không phải đến nỗi như trước đâu, giờ thì người ta có chuẩn bị, rồi người ta có thông tin chứ còn trước đây thì người ta không có chuẩn bị được, thì giờ cũng đỡ hơn. Nhưng mà nói thật với con giờ như lũ quét như Philippine với gì đó qua đây thì hấn san bằng luôn chứ chống cự chi, nó chống chi được cả, chịu nó chống cự chi được.
- H: Bình thường như nhà bác đây thì nghe thông tin dự báo về lũ lụt thì mình nghe ở đâu?
- Đ: Cũng có ở trên đài, vô tuyến, chứ mà trên xã vẫn có thông báo.
- H: Xã thông báo cho mình bằng cách nào?

- Đ: Cũng có truyền thanh của xã chứ, có loa truyền thanh thông báo về tình hình bão lụt này. Minh thì cũng chủ yếu nghe thông tin ở đây thôi, vô tuyến đấy.
- H: Có cán bộ xã hay cán bộ thôn đi thông báo cho các gia đình phải chuẩn bị phòng chống lụt bão không?
- Đ: Không, cái đó phải loa chứ đi sao được từng gia đình. Loa truyền thanh ở trên hợp tác xã hay là xã đó.
- H: Bác có biết kinh nghiệm nào để mình có thể biết trước là trời sắp có mưa hoặc sắp có nắng, sắp có lụt, có bão không?
- Đ: Dân gian thì bác nỏ biết. Trước đây thì những người vạ chài đấy họ hay biết, họ coi những cây cỏ gà thì là mấy ngấn mấy ngấn thì lụt to, mấy ngấn thì mấy lụt, chứ những cái đó thì bác chịu.
- H: Thế bác có nghe mọi người đồn, nói chuyện về những cách nào khác để biết trước được thời tiết không? Chẳng hạn nhìn trời, nhìn đất, nhìn mây để biết được thời tiết?
- Đ: Nhìn trời đó thì như trong sách vở ta học này. Tục ngữ như rắng vàng thì gió mà rắng đỏ thì mưa đỏ. Ta thì giờ như nhà bác đây thì nỏ có cái kinh nghiệm gì cả. Người ta hay nói hoa chuối đất nở thì mưa, rồi là hoa khế ra thì mưa, nhưng như nhà bác thì bác nỏ hay quan niệm như thế nên cũng nỏ biết.
- H: Như thế bác cũng không hay căn cứ vào các hiện tượng thiên nhiên để dự đoán thời tiết?
- Đ: Không. Bác cũng không để ý.
- H: Bác thấy là người ta mách mình như thế thì đã bao giờ bác để ý xem những điều đó có đúng không?
- Đ: Giờ thì những người vạ chài, họ thì họ đi làm cá làm tôm thì họ nói rất đúng. Họ dựa vào những cây cỏ gà đấy.
- H: Ngoài ra thì bác còn nghe nói đến kinh nghiệm dự báo thời tiết nào khác trong xóm làng mình nữa không?
- Đ: Không. Giờ bác chỉ nghe dự báo thời tiết trên đài hoặc vô tuyến thôi.
- H: Những kinh nghiệm bác vừa chia sẻ thì làm thế nào để truyền cho những người khác? Có viết ra không?
- Đ: Cứ truyền miệng thế thôi. Với trước đây ta đi học thì có nói rắng này, rắng nọ chứ, chỉ rứa thôi. Giờ thì người ta cũng cứ nhìn trời rồi người ta cũng có nói với nhau rứa thôi.
- H: Theo bác những kinh nghiệm dự báo thời tiết trong dân gian đó hiện nay có được phổ biến cho giới trẻ nữa không?
- Đ: không, giới trẻ cũng nỏ phổ biến. Nỏ ai truyền cho những cái đó mô.
- H: Nhưng mà những cách nhìn trời, nhìn mây đó để dự báo thời tiết, theo bác nó có đúng không?
- Đ: Cũng có đúng đấy. Có khi người ta nói rắng này, rắng nọ là cũng đúng đấy. Nói chung giờ thì hiện đại, khoa học hiện đại thì họ dự báo cho mình là chính. Chứ giờ nhìn lên trời, nhìn thấy cơn mưa đó thì biết là trời mưa thôi, mưa phía nào thì hay đến đây là mình biết. Như bác thấy cơn đằng tây cũng mưa mà cơn đằng đông thì cũng hay mưa, chứ mà phía nam thì ít hơn. Nhìn trời âm u, rồi mây kéo đến là biết trời sắp mưa.
- H: Ở đây, từ hồi xa xưa đến giờ là đã bị ngập lụt?
- Đ: Ngập lụt từ lâu rồi, nói chung là giờ quen rồi, dân đây là biết cứ bắt đầu sang tháng 7 [âm lịch] là thời tiết bắt đầu có mưa lụt rồi. Tháng 7, tháng 8, có khi tháng 9 nữa đương có lụt, lụt to nữa là khác. Tháng 7, tháng 8, tháng 9 là có lụt.
- H: Mình biết được thời gian lũ lụt sẽ về như thế thì mình làm gì để phòng, tránh, để hạn chế thiệt hại?
- Đ: Thiên tai mà đã đến thì không biết làm chi để chống cự được. Lụt thì trời mưa to cho độ 3 ngày là lụt thôi, mà gió đến mà mình chẳng chống nhà cửa mà không mản được thì cũng chịu. Coi ti vi thấy nhiều nơi họ xây hầm để mà trú bão nhưng ở đây cũng nỏ có. Ở đây, nhà ai cũng có cái chạn giống đây này thì là để lụt to là người ta lên chạn người ta ngồi.

- H: Ở đây có nhiều nhà có thuyền không?
- Đ: Thuyền thì có chỉ để đi chở lúa, chở liếc thôi chứ không có thuyền để mà lượ để cho có người ngồi thì cũng không có.
- H: Thuyền chở lúa khác với thuyền chở người ă?
- Đ: Cái thuyền, gọi là cái nóc tí tí đấy thì chỉ đặt được ít lúa lên trên thế thôi.
- H: Cái nóc đó làm bằng gì?
- Đ: Bằng tôn, chủ yếu là bằng tôn, chứ còn thuyền mà cho to để chở người thì là không có.
- H: Cái nóc đó thì trong xóm nhà nào cũng có ă?
- Đ: Nhà nào cũng có cái nóc nhỏ nhỏ đấy để chở lúa.
- H: Nhà mình có cái nóc đó không? Và giá của nó khoảng bao nhiêu?
- Đ: Có, khoảng 3-4 trăm thôi. Cái nhỏ nhỏ như cái bàn này, giờ mà một người ngồi lên trên thôi chứ hai người thì không ngồi được. Cái đó là không phải để đi chống lũ mà đây là cái để đi làm ăn, ví dụ là gặt cái ruộng sâu là có cái thuyền đó để đi chở lúa, với đi chở phân. Chứ còn nếu mà lượ bảo để người ngồi lên cái thuyền đó là chịu, không đi được. Nhưng ở đây như trước khi mà đề điều chưa bảo đảm thì có cái năm mà lúc đó thì bác cũng chưa sinh nhưng mà nghe các cụ nói năm 49-50 có một lần bễ đề là lượ to còn có chết người đó, nhưng mà khi bác đến giờ thì chưa, lượ chưa to. Mà ngập thì có ngập, ngâm thì ngâm lâu nhưng mà chủ yếu là ngâm ngoài đường ngoài chợ, ngoài đồng thôi chứ trong nhà đây thì ít nhà bị lượ ngâm.
- H: Thế thì thiệt hại chủ yếu là về nông nghiệp, về trồng trọt thôi?
- Đ: Nông nghiệp thôi. Như bác nói đó này, nêu mà làm mà không đúng lịch thời vụ đó hoặc là lượ mà đến sớm là mình mất.
- H: Ở đây có nhà nào mà cây trồng không theo lịch thời vụ của xã không?
- Đ: Không, đều theo lịch thời vụ hết. Chứ mà có năm mô mà thiên tai đến sớm thì mình mất ăn nhưng mà đến muộn thì thí dụ như thu hoạch gọn gàng rồi, như mấy năm nay là thu hoạch gọn gàng rồi lũ mới vô thì lũ ngâm vào lại càng tốt.
- H: Cái mùa từ tháng 7 cho đến hết năm thì mình có trồng được cái gì không?
- Đ: Tháng 7, tháng 8, tháng 9 là không trồng được gì. Coi như thu hoạch xong cái đợt lúa đó là để đồng không ngoài đó đó.
- H: Đến tháng mấy thì bắt đầu lại canh tác?
- Đ: Tháng mấy, bữa ni mới chuẩn bị bắc mạ này, rồi mới mần vụ hè thu này chứ còn cái đồng đó như họ là làm hè thu rồi làm cái chi, ngô trái ngô chiếc nhưng bác có làm chi mô.
- H: Mình để đồng không như thế đến tháng mấy bắt đầu trồng trở lại?
- Đ: Tháng 11, tháng 12 âm lịch bắt đầu trồng lúa vụ đông xuân, rồi đến hè gặt xong cái lúa đó là tháng 5 là coi như tiếp luôn. Tháng 4, tháng 5, lúa chưa chín ngoài đồng là bắt đầu mình lại bắc mạ hè thu rồi. Bắc mạ xong rồi gặt xong là cấy luôn, tiếp luôn đó. Coi như đến tháng 7, hết độ rằm tháng 7 âm lịch là coi như gặt để chạy lượ.
- H: Nhà mình có kinh nghiệm gì trong việc trồng lúa để giúp cây lúa tăng khả năng chống chịu với thiên tai, sâu bệnh?
- Đ: Không có cái chi.
- H: Vùng này có khi nào bị hạn hán không?
- Đ: Hạn hán có chứ.
- H: Thường là vào thời gian nào trong năm?
- Đ: Tháng 5, tháng 6 âm lịch đó, là bắt đầu cấy hè thu xong là bị hạn hán đó, là coi như máy bơm phải chạy thường xuyên chứ không thì bị hạn hán đó.
- H: Khi đó mình có biện pháp gì để chống hạn không?
- Đ: Làm gì, giờ có máy bơm chứ, mình có phải đi tát nước tát chi nữa. Có máy bơm của hợp tác xã đấy.
- H: Có khi nào hạn hán nghiêm trọng đến mức bị mất mùa không?

- Đ: Có chứ, hạn hán ảnh hưởng nhiều chứ. Giờ như những cái ruộng ở cao quá là nước nó chậm đến thì mình bị ảnh hưởng nhiều chứ.
- H: Bác có thể nói rõ hơn về những ảnh hưởng hay thiệt hại do hạn hán gây ra?
- Đ: Thiệt hại thì thí dụ như lúa không phát triển, chẳng hạn như lúa con gái là hán bị cạn nước, hán khô đi là lúa bị kém này, pháp triển kém này, rồi đến khi mà làm đóng hán cũng kém chứ. Đến khi, đáng lẽ là bông lúa tốt, bông lúa to nhưng có khi hán nở ra bông tí ti, thiệt thòi nhiều chứ. Những cái ruộng hạn hán là những cái ruộng ở cao quá, nước khó đến.
- H: Như ruộng nhà bác có bị hạn hán bao giờ không?
- Đ: Không vì ruộng nhà bác là ruộng thấp, ruộng trũng.
- H: Ở đây có hiện tượng đồng ruộng bị nước mặn xâm nhập không?
- Đ: Cũng có nhưng ít. Ví dụ mình vào mùa hè thu đó là hay bị nhất. Hè thu thì kiểu nước mình ở đây cạn thì nước mặn, nước dưới biển lên, nước trong Can Lộc nó chuyển ra, khi đó sông của mình là nhiễm mặn chứ. Nhiều năm mà cây lúa với bắp lúa mà bị nước mặn là hán hư đấy. Nước mặn ngâm là hán hư mạ.
- H: Làm sao mà mình biết được là cái nước sông đó bị nhiễm mặn?
- Đ: Thì họ biết chứ. Nước mặn là họ biết chứ.
- H: Bác có biết cách nào để biết là nước nhiễm mặn không?
- Đ: Nước mặn là nhìn họ biết chứ. Nước trong, nước hán trong, nước mặn trong mà người ta ném là người ta biết thôi.
- H: Ngoài cách nhìn nước sông trong và ném ra thì có cách nào để biết được ruộng nhà mình đã bị nhiễm nước mặn không?
- Đ: Sau lúa bị ảnh hưởng là biết chứ. Sau mà bắp mạ, mạ đang non mà bỏ cái nước mặn vô là hán bị úng đây này, là hán kiểu cây lúa có nước mặn vô thì nó sẽ bị dập, đổ, có nơi hán chết đấy, cây mạ non là hán chết.
- H: Thế nếu đến giai đoạn lúa làm đòng thì sao?
- Đ: không can chi. Nếu mà đến giai đoạn lúa làm đòng thì không sao cả, ngập mặn là khi mới bắp mạ là hay bị, chứ mà lúa sau mà đã làm đòng rồi thì lại hay có mưa, về tháng 6, tháng 7 thì thời tiết lại hay có mưa. Có mưa thì không bị nhiễm mặn nữa. Nhiễm mặn thì ảnh hưởng chủ yếu là cái mạ non đấy. Cái mạ non khi đó còn đang non ngày, ảnh hưởng có khi hán bị lụy hết, hán hỏng hết.
- H: Nếu đất canh tác đã bị nhiễm nước mặn rồi thì bác có biết cách nào để giảm bớt độ mặn, cải tạo cho đất trở lại trạng thái bình thường không?
- Đ: Mặn đây nói chung là ngâm mặn đấy nhưng mà hán vào thì cái đất đó cũng không phải cải tạo gì cả, cứ thế cây thôi.
- H: Theo bác quan sát thì tình trạng xâm nhập mặn hiện nay so với 10 năm về trước nhiều hơn hay ít hơn?
- Đ: Thỉnh thoảng, năm mô cũng rứa thôi, năm thì có năm thì không. Năm thì hán ví dụ có nhiễm mặn mình không biết mình bơm lên đồng ruộng thì bị ảnh hưởng ít trực đó thôi, còn nếu mình biết mà không bơm lên thì không bị ảnh hưởng.
- H: Cái ngập lụt hàng năm ngoài cái ảnh hưởng đến việc canh tác trồng trọt và một số ít gia đình bị ngập vào nhà thì việc ngập lụt có ảnh hưởng đến sức khỏe con người và đến vệ sinh môi trường ở đây như thế nào?
- Đ: Cái đó thì cũng, nói chung là sức khỏe cái chi thì cũng chưa bị ảnh hưởng gì lớn lắm bây giờ mình ở trong làng đây thì khi bị lụt hán đang có nước sạch, hán đang có mọi thứ cũng đương có, nói chung là cũng chưa đến nỗi lụt mà ngâm mà hán cần quét cả làng đấy. Cho nên giờ đây ngập lụt chưa có mấy ảnh hưởng đến sức khỏe. Còn môi trường vẫn đương tốt vì là hán chưa ngâm qua làng, qua xóm lấm, thành thử ra mình chưa ảnh hưởng chi lắm.
- H: Như bác nói thì ngập lụt ở đây là thường xuyên năm nào cũng có, như vậy có thể nói người dân ở đây đã có kinh nghiệm sống chung với lũ lụt?

- Đ: Sống chung với lụt rồi đó. Ví dụ như ở ngoài đường là lội rúa. Về kinh nghiệm thì trước gọi là dự trữ gạo, lúa, coi như là nghe thấy sắp có bão, lụt thì phải đi xay ít bì lúa, vài ba bì lúa, thì cũng chuẩn bị vậy đó.
- H: Như nhà mình trước mỗi mùa lụt bão, bác thường xay trước bao nhiêu thóc, lúa?
- Đ: Cũng phải dự trữ, giờ mà lụt lội thì cũng phải mười ngày. Bác thường xay khoảng vài bì thóc, khoảng 6-7 mươi cân gì đó.
- H: Số thóc xay dự trữ đó là chỉ cho người hay cả trâu bò?
- Đ: Cả súc vật, trâu bò nữa đó.
- H: 60-70 cân thóc mà quy ra tiền thì khoảng bao nhiêu?
- Đ: Tầm đó thì cũng khoảng dăm sáu trăm bạc.
- H: Ở đây bác có thấy chính quyền địa phương có giúp đỡ, hỗ trợ các gia đình trong phòng chống ngập lụt không? Nếu có hỗ trợ như thế nào?
- Đ: Năm mô lụt to thì cũng có gói mì tôm mì tép chứ giờ mấy năm ni thì lụt cũng vừa vừa nên nó có mô. Những cái gia đình mô mà hộ nghèo, hay hộ cận nghèo thì mới có, chứ còn không thì nó có mô, nhà bình thường đây thì nó có.
- H: Nhà mình ở trong xóm được xếp vào loại hộ nghèo hay cận nghèo hay bình thường?
- Đ: Nhà bác đây thì nghèo cũng nó được mà cận nghèo cũng nó có.
- H: Ở đây những lúc có thiên tai, ngập lụt thì bác thấy tinh thần tương thân tương ái, giúp đỡ nhau của hàng xóm láng giềng ở đây như thế nào?
- Đ: Nói chung là cũng bình thường cả, cũng không có chi gây thiệt hại cả, cũng bình thường với nhau rúa.
- H: Với những xóm ngoài kia bị ngập lụt thì sao?
- Đ: Những xóm đó thì cũng rúa thôi, thì cũng chưa đến nổi mà đứt bữa. Ở đây cũng chưa phải là ngập lụt lắm đâu, cũng là dạng trung bình chứ chưa phải là thấp lắm để mà lụt ngâm trong xóm đâu.
- H: Khi mà ngập lụt mà có gia đình bị mất mùa thì chính quyền địa phương có biện pháp hỗ trợ gì không?
- Đ: Không, đã ngập lụt là ngập lụt chung, đã nói lụt mất mùa là mất mùa chung chứ không có riêng nhà ai cả. Đã ngập ngoài đồng là nhà ai cũng như nhà ai hết. Mà đã mất rồi là thôi chứ còn đỡ làm sao được với thiên tai với lũ lụt, mà đợi cho được chính quyền với hợp tác xã hỗ trợ thì không ăn thua. Như bữa đợt năm ni đây chuột bọ gây hại thì nghe nói họ cũng hỗ trợ cho sào ruộng hăm mấy nghìn đấy.
- H: Năm vừa rồi là có nhận được hỗ trợ?
- Đ: Ừ, nghe vậy, có làm đơn làm điếc cả rồi nhưng mà chưa thấy, tức là họ cũng có miễn giảm cho được mấy phần trăm, 5%.
- H: 5% được miễn giảm là phí gì ạ?
- Đ: Nộp sản lượng đó.
- H: Một sào ruộng bây giờ mình phải nộp bao nhiêu?
- Đ: Một sào ruộng như vậy một năm bình quân là phải nộp trên 3 yến, trên 30 cân.
- H: Mình nộp cái đó cho ai?
- Đ: Nộp cho nhà nước đấy, sản lượng đấy, vì mình làm trong hợp tác xã là mình đang phải nộp sản lượng đấy chứ có phải được ăn không đâu.
- H: Cái đất ruộng hiện nay là đất mình được phân hay là thuê lại của hợp tác xã?
- Đ: Được phân đấy.
- H: Hiện nay mình có phải nộp phí thủy lợi hay thuế nông nghiệp không?
- Đ: Không, thủy lợi phí không phải nộp mà nói chung chỉ nộp sản lượng.
- H: Nếu mà mất mùa thì mình có phải nộp sản lượng nhưng mà được giảm đúng không?
- Đ: Mất mùa là người ta có giảm cho đấy, như năm ni chuột bọ thì là họ giảm cho được 5%. Ví dụ như phải nộp 20% thì họ giảm cho được 5% còn mình phải nộp 15%.
- H: Trong xóm này thì hiện nay dân cư chủ yếu sống bằng nghề gì?

- Đ: Nó có làm gì cả chỉ có 3 sào ruộng, với người mà người ta có sức khỏe thì đi xây.
- H: Đối với những nhà, những gia đình trong xóm có người đi làm ăn xa thì khi có thiên tai, lũ lụt họ có nhận được hỗ trợ, giúp đỡ của những bà con ở xa đó không?
- Đ: Không có đâu. Như năm xưa lụt to đấy thì cũng có người hảo tâm người ta có cho gói mì tôm thôi chứ như tình hình mấy năm gần đây nó lụt to thì cũng không có gì.
- H: Cuối cùng bác có đề xuất gì với chính quyền địa phương để giảm bớt thiệt hại từ thiên tai, ngập lụt?
- Đ: Giờ thì ngập lụt với bão thì cũng không có cái phương pháp gì để mà giảm bớt được cả.

Kết thúc